

Anmeldelser

Wilhelm Christmas-Møller, *Niels Bohr og atomvåbnet*. København: Vindrose, 1985, 247 s., 188,00 kr.

Mellem 1944 og 1956 tog Niels Bohr en række initiativer over for politikere og politiske organisationer med henblik på at få kendskabet til atombomben og -energien internationaliseret. Selv om meget herom allerede er kendt – især vedrørende Bohrs tidlige initiativer – er Wilhelm Christmas-Møllers bog det første forsøg på at give en samlet fremstilling og vurdering af Bohrs arbejde på dette område og af de politiske reaktioner herpå. Lad det være sagt som en begyndelse, at hans forsøg er blevet overordentlig vellykket.

På den anden side rejser fremstillingen også nogle problemer, især omkring fortolkningen af Bohrs initiativ i 1944, som resulterede i en samtale både med Roosevelt og med Churchill. Bohr forudså, konstaterer forfatteren, at hvis ikke der blev fri udveksling af informationer om atombombens konstruktion, ville der komme et rustningskapløb. Hverken i USA eller England var beslutningstagerne dog indstillet på en sådan informationsudveksling. Og resultatet blev, fremhæver forfatteren gentagne gange (således s. 13, 63, 73f., 77, 206 og 211), at Bohr fik ret. Nu kan der imidlertid som bekendt ikke af to negative præmisser drages nogen konklusion, så logisk er ræsonnementet uholdbart.

Hvorfor det også er forkert, er ikke vanskeligt at se. Uenighed mellem de allierede rakte nemlig langt ud over "atomhemmeligheden" og ind i organiseringen af den internationale økonomi (Bretton Woods), i det magtpolitiske område (blandt andet Tysklandsproblemet) og det fremtidige stormagtssamarbejde (FN). Det er meget vanskeligt at forestille sig, at alle disse samarbejdsproblemer så at sige skulle forsvinde ved en internationalisering af atombombekonstruktionen.

Når Bohr overhovedet i 1944 fik en samtale med Roosevelt – og tilmed fik et positivt indtryk herfra – kan en forklaring være, at der netop på dette tidspunkt var dybe uoverensstemmelser inden for den amerikanske administration om USAs fremtidige politik over for Sovjetunionen. De personer, som ønskede et samarbejde med Sovjetunionen, måtte have en interesse i at få Bohr med al hans autoritet fremstillet for Roosevelt, og højesteretsdommer Felix Frankfurter, der formidlede mødet, lagde netop stor vægt på det fremtidige samarbejde med Sovjetunionen, som det fremgår af hans korrespondance med Roosevelt. Måske har Bohrs foretræde for Roosevelt derfor kun været et enkelt led i interne manøvrer inden for det amerikanske beslutningsmiljø.

Det andet af Bohrs initiativer, som skal nævnes her, er hans "Åbne Brev" til FN i juni 1950. Også dette initiativ analyserer forfatteren ganske nøje. Der synes at være to særlig interessante momenter ved dette initiativ. Det første er Bohrs udnyttelse af uklarheden om forslagens modtagelse. Som forfatteren påviser, argumenterede Bohr over for den norske udenrigsminister, at Sovjetunionen næppe ville acceptere hans

Anmeldelser

Wilhelm Christmas-Møller, *Niels Bohr og atomvåbnet*. København: Vindrose, 1985, 247 s., 188,00 kr.

Mellem 1944 og 1956 tog Niels Bohr en række initiativer over for politikere og politiske organisationer med henblik på at få kendskabet til atombomben og -energien internationaliseret. Selv om meget herom allerede er kendt – især vedrørende Bohrs tidlige initiativer – er Wilhelm Christmas-Møllers bog det første forsøg på at give en samlet fremstilling og vurdering af Bohrs arbejde på dette område og af de politiske reaktioner herpå. Lad det være sagt som en begyndelse, at hans forsøg er blevet overordentlig vellykket.

På den anden side rejser fremstillingen også nogle problemer, især omkring fortolkningen af Bohrs initiativ i 1944, som resulterede i en samtale både med Roosevelt og med Churchill. Bohr forudså, konstaterer forfatteren, at hvis ikke der blev fri udveksling af informationer om atombombens konstruktion, ville der komme et rustningskapløb. Hverken i USA eller England var beslutningstagerne dog indstillet på en sådan informationsudveksling. Og resultatet blev, fremhæver forfatteren gentagne gange (således s. 13, 63, 73f., 77, 206 og 211), at Bohr fik ret. Nu kan der imidlertid som bekendt ikke af to negative præmisser drages nogen konklusion, så logisk er ræsonnementet uholdbart.

Hvorfor det også er forkert, er ikke vanskeligt at se. Uenighed mellem de allierede rakte nemlig langt ud over "atomhemmeligheden" og ind i organiseringen af den internationale økonomi (Bretton Woods), i det magtpolitiske område (blandt andet Tysklandsproblemet) og det fremtidige stormagtssamarbejde (FN). Det er meget vanskeligt at forestille sig, at alle disse samarbejdsproblemer så at sige skulle forsvinde ved en internationalisering af atombombekonstruktionen.

Når Bohr overhovedet i 1944 fik en samtale med Roosevelt – og tilmed fik et positivt indtryk herfra – kan en forklaring være, at der netop på dette tidspunkt var dybe uoverensstemmelser inden for den amerikanske administration om USAs fremtidige politik over for Sovjetunionen. De personer, som ønskede et samarbejde med Sovjetunionen, måtte have en interesse i at få Bohr med al hans autoritet fremstillet for Roosevelt, og højesteretsdommer Felix Frankfurter, der formidlede mødet, lagde netop stor vægt på det fremtidige samarbejde med Sovjetunionen, som det fremgår af hans korrespondance med Roosevelt. Måske har Bohrs foretræde for Roosevelt derfor kun været et enkelt led i interne manøvrer inden for det amerikanske beslutningsmiljø.

Det andet af Bohrs initiativer, som skal nævnes her, er hans "Åbne Brev" til FN i juni 1950. Også dette initiativ analyserer forfatteren ganske nøje. Der synes at være to særlig interessante momenter ved dette initiativ. Det første er Bohrs udnyttelse af uklarheden om forslagets modtagelse. Som forfatteren påviser, argumenterede Bohr over for den norske udenrigsminister, at Sovjetunionen næppe ville acceptere hans

forslag, hvad der ville styrke de vestlige lande, mens han over for den svenske påpegede, at hans forslag ville berøve USA grundlaget for dets propaganda imod Sovjetunionen (s. 187).

Det andet interessante aspekt er den danske regerings holdning. Det lykkedes faktisk Bohr at få regeringen – eller i hvert fald Hedtoft – interesseret i sagen, men som helhed var regeringens holdning på den ene side positiv og på den anden side – naturligvis – uforpligtende. Et smukt case-study i dansk udenrigspolitik.

Det er nødvendigt nærmere at omtale det kildegrundlag, som forfatteren har haft til rådighed ved sin behandling af det åbne brev. Vedrørende det amerikanske materiale har han gjort god nytte at State Department's værdifulde publikation *Foreign Relations of the United States*, men meget yderligere materiale ville han givetvis kunne finde i State Department's arkiv, der – stort set – er frit tilgængeligt for forskningen. Af dansk materiale har han haft Hedtofts arkiv og – ikke mindst værdifuldt – departementschef Hans Henrik Kochs arkiv. Det er iøvrigt netop Koch selv, der vakte forfatterens interesse for emnet, som det fremgår af bogens iøvrigt helt afvæbnende forord. Derimod har forfatteren ikke haft adgang til udenrigsministeriets arkiv, idet hans ansøgning herom blev mødt med afslag. Det virker forskningsmæssigt både uforståeligt og nedslående, men lidt ironisk trøster forfatteren sig med, at "akter, der ligger utilgængeligt for forskningen i Rigsarkivet (de ligger nu på Christianshavn, men det er lige meget), takket være en mere åben amerikansk politik for en dels vedkommende står til rådighed på hylderne i Det kongelige Bibliotek" (s. 238). Alligevel forekommer det besynderligt – for nu ikke at bruge større ord – at dansk udenrigspolitik omkring 1950 må studeres alene ud fra andre staters arkiver (også de engelske akter er således åbne) og private, danske arkiver.

Men hvad siger så bogen om Bohrs egen holdning? I de fleste tidligere behandlinger står Bohr alene som en politisk amatør, og det var han givetvis også. Det nye, som forfatteren føjer til dette billede er, at Bohr også havde en stor selvtillid, ja man må sige en utrolig stor selvtillid. Ikke blot troede han på sine ideer, men han mente også, at han kunne tale med så stor vægt, at politikerne ville lytte til ham og forstå ham. Hans evigt gentagne nederlag overbeviste ham ikke om, at hans argumenter var forkerte – tværtimod kan man sige. Om eftertiden skal beundre hans vedholdenhed eller se ham som naiv, vil givetvis fortsat give anledning til diskussion.

Og så en, som det hedder, lille detalje. Det er helt i orden, at forfatteren i en dansksproget bog bruger den danske oversættelse af Hans J. Morgenthau's bog *Videnskabsmanden contra magtpolitik*. Men det er misvisende at angive udgivelsestidspunktet til 1966, eftersom bogen blev udgivet i 1946 som et indlæg i en da pågående og hed debat mellem flere grupper af amerikanske forskere. Der er også andre unøjagtigheder i bibliografien, men netop denne forekommer generende.

Afslutningsvis må det siges, at forfatteren gør nogle – prisværdigt beskedne – forsøg på at koble Bohrs "radikale" tanker sammen med de nuværende fredsbevægelser, som han selv bekender sig som tilhænger af. De to ting har nu ikke meget med hinanden at gøre. Men det skal gentages, at han har skrevet en veldokumenteret og spændende bog om Niels Bohrs optræden på den internationale, politiske arena.

Niels Amstrup